

Dr. Aelita Skarbaliėnė

Klaipėdos universitetas, VŠĮ Nacionalinis kraujo centras

Joana Bikulėienė

VŠĮ Nacionalinis kraujo centras

Kasmet pasaulyje surenkama daugiau nei milijonas kraujo donacijų. Nepaisant to, siekiant užtikrinti esamą kraujo ir jo komponentų poreikį kraujo turėtu būti surenkama dar daugiau (Damesyn et al., 2003). Tokia trapi pusiausvyrą tarp kraujo ir jo komponentų sukaupų atsargų ir kasdienio poreikio, verčia ieškoti efektyvesnių būdų išlaikyti esamus ir pritraukti naujus kraujo donorus (Ferguson, 1996). Dar didesnis iššūkis kraujo centrams – išlaikyti esamus ir pritraukti naujus neatlygintinus kraujo donorus. Atlygis už kraujo donacijas nėra visuotinai priimtinas visoje Europos Sąjungoje. Baiminamasi, kad už donacijas materialų atlyginimą gaunantys kraujo donoriai, linkę slėpti turimus infekcinius susirgimus (Zeiler, Kretschmer, 1995). Nuostata, kad savanoriškai ir neatlygintinai kraują aukojančių donorų kraujas yra Saugus, kraujo donorystė grindžiama daugelyje pasaulio valstybių (Dhingra, 1996). Savanoriškumas ir neatlygintinumas laikomi pagrindiniais veiksniais sąlygojančiais donorų kraujo saugumą (Eastlund, 1998). Tai sukuria multidisciplinų požiūrį į kraujo donorystę, kur medicininiai aspektai susiduria su socialinės atsakomybės ir savanoriškumo klausimais.

Ne tik mokslo tyrėjai, bet ir įvairių nacionalinių ir tarptautinių institucijų ir organizacijų (tarp jų, Europos Komisija, Europos Parlamentas, Pasaulio sveikatos organizacija) pažymi savanoriškos, neatlygintos kraujo donorystės svarbą. Pagrindinis motyvas neatlygintinai donorystei skatinti – kraujo saugumo užtikrinimas. Moksliskai pagrįsta, jog asmenys, duodantys kraujo ar jo sudėtinių dalių ne dėl pinigines kompensacijos, neturi motyvacijos slėpti savo gyvenimo būdo, rizikos faktorių bei sveikatos būklės. Dėl to Pasaulio sveikatos organizacija įpareigojo visas valstybes nuo 2020 m. kraujo komponentus ruošti tik iš neatlygintinų donorų kraujo. Vykdam šiuos įpareigojimus ir siekiant maksimalios paruošiamo produkto kokybės įvairios šalys kuria strategijas ir įgyvendina priemones neatlygintinų kraujo donorų telkimui, o mokslo tyrėjai vykdo tyrimus, siekdami nustatyti efektyvias donorus motyvuojančias priemones. Visgi pasigendama tyrimų, kaip vyksta pasirinktų strategijų įgyvendinimas, kaip pasiteisina vienos ar kitos pasirinktos priemonės, kokią tendenciją jos sukelia ilgesniame laikotarpyje.

Dėl to buvo pasirinkta **apžvelgti kraujo donorystės skatinimo situaciją Lietuvoje, įvertinti vykdomos veiklos efektyvumą ir numatyti perspektyvas.**

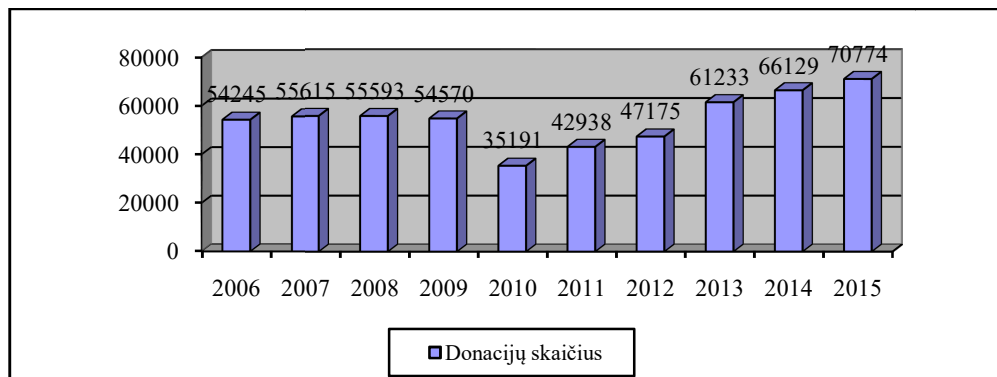
Šiuo metu šalyje kraujo donorystės veiklą vykdo trys valstybinės institucijos: du ligoninių kraujo centrai ir Nacionalinis kraujo centras. Ligoninių kraujo centrai kraujo donorystės veiklą vykdo siekdamos patenkinti savo poreikį, Nacionalinis kraujo centras padeda joms esant kraujo komponentų trūkumui ir aptarnauja likusias Lietuvos ligonines. Nacionalinį kraujo centrą vertinant kaip pagrindinę kraujo donorystės įstaigą Lietuvoje, ji pasirinkta šio tyrimo atveju.

Patvirtinus Neatlygintos kraujo donorystės propagavimo 2006–2015 metų programą, pagrindiniai siekiai suskirstyti į keturis etapus. Pirmojo etapo tikslas – iki 2007 m. gruodžio 31 d. pasiekti 20 proc. neatlygintinų kraujo donacijų, antrojo etapo tikslas – iki 2010 m. gruodžio 31 d. pasiekti 35 proc. neatlygintinų donacijų, trečiojo etapo tikslas – iki 2013 m. gruodžio 31 d. pasiekti 38 proc. neatlygintinų donacijų ir ketvirtojo etapo tikslas – iki 2015 m. gruodžio 31 d. pasiekti 50 proc. neatlygintinų donacijų. Įvertinus rezultatus matyti, kad trečiojo etapo tikslas nepasiektas. Ieškant priežasčių manoma, kad nepakankamą neatlygintos kraujo donorystės plėtrą galėjo lemti neetiškas privačios (2013 metais uždarytos) ir valstybinių kraujo donorystės įstaigų bendravimas, nesąžininga konkurencija, nepagrįstai neigiamos informacijos apie valstybinių kraujo donorystės įstaigų veiklą skleidimas (ypač 2011 m.).

2010 – 2011 metais stipriai kritęs visuomenės pasitikėjimas kraujo donorystės sistema, kartu stipriai sumažėjęs kraujo tonacijų skaičius (žr. 1 pav.) reikalavo esminių pokyčių ir naujų strateginių sprendimų valstybiniu ir instituciniu mastu. Buvo pasirašytas visų kraujo donorystės įstaigų ir nevyriausybinų donorų organizacijų susitarimas dėl bendradarbiavimo propaguojant neatlygintiną kraujo donorystę. Susitarta bendradarbiaujant skleisti neatlygintos kraujo donorystės idėją, skatinti neatlygintiną kraujo donorystę visomis visuotinai priimtinomis priemonėmis, bendrauti etiškai ir teikti tik teisingą informaciją apie kraujo donorystės veiklą. Nacionalinis kraujo centras, savo ruožtu, taip pat ėmėsi veiklos pokyčių. Viena strateginių krypčių – donoro įvaizdžio kūrimas, kita – ėjimas link donoro, o ne tik jo kvietimas atvykti. Ypatingas dėmesys kreipiamas į visuomenės informavimą apie neatlygintos

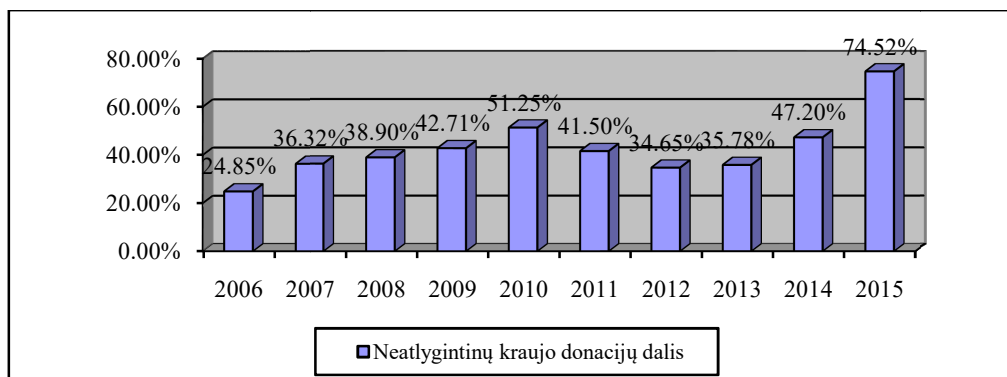
donorystės svarbą, nes perėjimas prie neatlygintinos kraujo donorystės neįmanomas be aktyvaus visuomenės dalyvavimo ne tik pačioje neatlygintinoje donorystėje, bet ir jos propagavime bei donorų telkime. Siekiant pritraukti neatlygintinus kraujo donorus, ieškoma naujų renginių formų ir patogių vietų rengti neatlygintinos kraujo donorystės akcijas, todėl donorystės akcijos vis dažniau keliasi į viešąsias erdves.

Analizuojant valstybinių ir institucinių sprendimų ir visų vykdomų veiklų poveikį donorų srautui ir neatlygintinos kraujo donorystės skatinimui už žodžius geriau kalba skaičiai.

1 pav. Donacijų skaičius VšĮ Nacionaliniame kraujo centre 2006 – 2015 metais

1 paveiksle vaizduojamas kraujo donorų kitimas pastarąjį dešimtmetį. Akivaizdu, kad po krizinių 2010 – 2011 metų priėmus atitinkamus sprendimus situacija ženkliai gerėja.

2 pav. Neatlygintinių kraujo tonacijų skaičius VšĮ Nacionaliniame kraujo centre 2006 – 2015 metais

Analizuojant 2 paveiksle vaizduojamą neatlygintinių donorų srautą matyti, kad 2014 metai gali būti vadinami lūžio metais Lietuvos kraujo donorystėje, kuomet neatlygintinių donorų procentas žymiai išaugo, o 2015 metais siekta 50 procentų neatlygintinių tonacijų dalis gerokai viršyta ir siekian daugiau nei 70 procentų.

Tokie rezultatai leidžia esamą neatlygintinos kraujo donorystės situaciją vertinti teigiamai, o perspektyvoje tikėtis įvykdyti Pasaulio sveikatos organizacijos reikalavimus ir nuo 2020 m. kraujo komponentus ruošti tik iš neatlygintinių donorų kraujo.

Literatūra:

- Damesyn, M.A., Glynn, S.A., Schreiber, G.B., Ownby, H.E., Bethel, J., Fridey, J., McMullen, Q., Garratty, G., Busch, M.P. 2003. Behavioral and infectious disease risks in young blood donors: implications for recruitment. *Transfusion*. Vol.43, p. 1596–603.
- Ferguson, E. 1996. Predictors of future behavior: a review of the psychological literature on blood donation. *British Journal of Health Psychology*. Vol.1, p. 287–308.
- Zeiler, T., Kretschmer, V. 1995. Survey of blood donors on the topic of "reimbursement for blood donors". *Infusionsther Transfusionsmed*. Vol.22(1), p.19-24.
- Dhingra, N. 1996. The blood supply worldwide, in Lozano, M., Contreras, M. (eds) *Global Perspectives in Transfusion*, p. 5–23.
- Eastlund, T. 1998. Monetary blood donation incentives and the risk of transfusion-transmitted infection. *Transfusion*, Vol.38, p.874–882.